

Bakó Endre

Szép Ernő debreceni fogadtatása

Szép Ernő Huszton született (1884), Hajdúszoboszlón eszmélkedett, középiskolai tanulmányokat Debrecenben (1896–1899) és Mezőtúron folytatott (1899–1902), s már egy verseskötettel érkezett Budapestre (1902). A fővárosban kezdetől fogva írt kroit, kuplét, sanzont és „komoly” verseket is, továbbá novellát, tárcát, regényt és színművet. Az 1908-ban indult *Nyugat*nak hamarosan főmunkatársa. Hajdúszoboszlón, Mezőtúron és Budapesten méltó módon ápolják emlékét, Debrecenben azonban nem tartják számon. Még sohasem rendeztek emlékműsort, netán tudományos konferenciát valamelyik

jeles évfordulóján, az *Alföld* c. folyóirat nem ünnepelte összeállítással, s több mint hatvanéves fennállása alatt mindössze két közleményt szentelt neki.¹ De életében sem alakult ki szorosabb kapcsolata a várossal, holott írásaiban többször is felidézte ottani három évet átölelő diákéletének emlékeit, amelyek közül több – vallomása szerint – életre szóló hatással volt rá. A laza kapcsolatra utalnak egyes, a Vida Lajos monográfiájában olvasható levelek, többek között az, amelyben lemondja debreceni szereplését.² Az ultrakonzervatív Csokonai Kör esztétikai profiljába az ő hangja, modora nyilván nem illett bele, ám egy alkalommal mégis elhangzott *Gyermekjáték* c. verse Nadányi Zoltán szerzői estjén, Körmendi Rózsi tolmácsolásában.³ De hogy az Ady Társaság pódiumán sem szerepelt sohasem, annak talán oka ő maga, mondjuk kényelmessége is lehetett. Mert híres, a népi írók által is méltányolt *A Hortobágy* c. könyvét (1930, újabb kiadása 2004) osztatlan elismerés fogadta Debrecenben. Szép Ernő már az első világháború előtt „befutott” író volt, de népszerűsége az 1920-as években ért a csúcusra, és 1942-es elnémításáig ott is maradt.

Szathmáry Zoltán folyóirata, a *Debreczeni Szemle* 1912-ben két verset hoz tőle (*Egyedül, A szökőkút*, az utóbbit Szép Ernő fényképével).⁴ Egyiket sem emlegetik lírai életműve magaslati pontjaként, de

mindkettő jó vers és jellegzetes Szép Ernő-i hangot képvisel. A debreceni literátorok közül különösen Tóth Árpád (1909–1913 között élt Debrecenben) tartotta nagyra őt, hiszen az ő szomorkás hangulatú költészete is nélkülözi az akarat és a vitalitás energiáit, az ő lírai attitűdjére is a passzivitás jellemző. Méltató kritikáit viszont már budapesti újságíró korában írta fővárosi lapokba.

Debrecenben csak néhány irodalmár vett róla tudomást. Elsősorban Kardos László nevét kell megemlégtünk, aki 1929. február 24-én előadást tartott „érdekes és jellegzetes alakjáról” a zsidó reálgimnázium irodalmi délutánján, 50 filléres és 1

pengős belépti díj mellett. A beharangozó szerint „Szép Ernő költészete, a gyöngéd érzéseknek [ez] a csipke finom szövedéke.”⁵ Kardos Albert igazgató bevezetője után „Kardos László előadása kezdetén csatlakozott ahhoz az általános felfogáshoz, hogy Szép Ernő költészetének fő sajátossága a gyermekiesség. Ennek okait keresve, arra az eredményre jutott, hogy ez az örök gyermeki póz a legimponálóbb hősiessége egy nagy költő-léleknek, amely egy rettenetes korszak minden nyomorát átszenvedve, az élet minden keserűségét jószágos optimizmusban oldja fel. Szép Ernő témáiról és stílusáról kifejtette, hogy ez a szelíd költő egy nagy forradalmat vagy ellenforradalmat hajtott végre a költészetben, mert felújította a szentimentalizmust, de úgy, hogy visszaadta neki hajdani igaz melegét és megtartó szépségét. „Végül Szép Ernő magyarságáról és zsidóságáról szólva elmondta Kardos László, hogy Szép Ernő magyar költő, de nincsenek a költészetében fölültöbb magyarságai, és zsidó költő, ámbar nem tudná megmagyarázni lírájának mely sajátosságai ezek, amelyeket zsidó voltának köszönhet. Azért nem, mert Szép Ernőben, mint különben minden nagy művészen, sokkal fontosabb az egyéniség, mint a fajiség, ami az egyéniségnek csak összetevője. Szép Ernő – Kardos László szerint – egyik méltó tagja annak a nagy lírikus nemzedéknek, mely Ady-

val egy időben lép fel, méltó társa Babits Mihálynak és Tóth Árpádnak. Azok közül pedig, akiket a zsidóság adott a magyar irodalomnak, Szép Ernő a legnagyobb. Híre tovább fog élni, mint Kiss Józsefé és Molnár Ferencé.”⁶

A másik tudósítás minden bizonnyal Kardos Pál tollából származik. „A debreceni zsidó reál gimnázium irodalmi délutánjai néhány év alatt valósággal irodalmi tényezővé emelkedtek városunkban. Az irodalom, művészetek, kultúrtörténet és tudomány különböző ágaiból vevén témáikat, városunknak nem egy kiválóságát szólaltatták meg, és a főváros és a vidék legkiválóbb írói, költői és művészei jutottak itt szóhoz és közönséghez. Február havi irodalmi délutánját vasárnap, e hó 24-én tartotta, mely alkalommal dr. Kardos László kritikus és műfordító szerepelt előadással. A megnyitó beszédet, mint minden alkalommal, ezúttal is dr. Kardos Albert igazgató tartotta. Lendületes szavakkal mutatott rá dr. Kardos Albert azokra a kiváló értékekre, melyek Szép Ernő költészetét magyar és zsidó szempontból kiemelik a költői termelés átlagából.

A talpraesett és nagy tetszést aratott megnyitó után Dr. Kardos László lépett a pódiumra. Mélyreható és frappáns vonásokkal rajzolta meg Szép Ernő érdekes és vonzó egyéniségének, majd költészetének képét. Szép Ernő egyéniségének fő vonását a közvélemény helyesen keresi a költő naiv, gyermetes lényében. Az esztétikus azonban nem elégedhet meg ezzel. Keresnie kell a költő naiv, gyermetes lelke megnyilvánulásának az eszközeit, és az okokat, amelyek ezt az első pillanatra banális költészetet nemcsak elfogadhatóvá, hanem szertette méltóvá, sőt kedvesé teszik. Itt aztán az előadó eljutott arra az ingoványos területre, amelyen kevesen tudnak olyan biztonsággal mozogni, mint Kardos László. Kevesen vannak esztétikusaink között, akik oly éles szemmel, oly finom intuícióval tudnak elmerülni egy-egy költői lélek mélységébe, és ott megtalálni – ha vannak – és felhozni az igazgyöngyöket. Az előadó csodálatos finom érzéssel boncolgatta Szép Ernő verseit, bele tudott hatolni a költő műhelytitkaiba, és megérzései és meglátásai valósággal frappírozták a közönséget. Szemléltetően alakult az előadás végén ennek a gyermetes lelkű költőnek a hősiessége, amely az élet csapásai és nyomora mellett is meg tudta őrizni gyermeki ártatlanságát. Végül összefoglalván értékes tulajdonságait, a költő helyét igyekezett megállapítani modern irodalmunkban. Arra az eredményre jutott, hogy Szép Ernő méltán foglalhat helyet az Ady után fellépő költői nemzedék legelső soraiban. Dr. Kardos László előadása tartalmának mélységén és eredetiségén kívül kiváló formai jelességekkel is

ékeskedett. Súlyos mondanivalóit oly tiszta és világos stílusban, költői nyelven és lendületes előadásban közvetítette, amely az előadás belső értékének valóban megfelelt. A közönség egyébként lelkes tapssal honorálta az élvezetes előadást.”⁷ A *Debreczen* egy félmondat eltéréssel ugyanezt a szöveget hozta az előadásról, amely az inkriminált félmondat szerint „sokkal nagyobb számú hallgatóságot értelmelt volna.”⁸

Juhász Géza szemhatárába Szép Ernő alig fért bele. Publikált doktori disszertációjában két helyen említi.⁹ A drámaíróról mindössze annyi mondandója akad, hogy népies mesejátékában „költői törekvés nyilvánul meg”. A költőről pedig úgy vélekedik, hogy „gyermeki neopromitívusága nem sok sikerrel kecsegtetett”. De amikor megtudta, hogy a Hortobágyra készülő író Debrecenben tartózkodik, meginterjúvolta.¹⁰ Vélénk, hogy a személyes találkozás után több gondot fordított rá. Azonban a Hankiss Jánossal közösen írott francia nyelvű irodalomtörténetükben alig juttat neki pár sort. (Az újabb irodalommal foglalkozó fejezetek az ő munkája!)¹¹ A „Panorámát” 42 (!) recenzió fogadta, többségében vitatkozó hozzászólás. Ezek egyike, a Kardos László – Kardos Pál által írt, önálló füzetben megjelent, 24 oldal terjedelmű kritika, amely szemére lobbantja a szerző(k)nek, hogy jószerint csak megemlítik Szép Ernő nevét, holott „E költő kétségkívül egyik legegységibb hangú énekese korának, hatása is sokkal mélyebb és általánosabb, mint közönségesen hiszik. Témáinak súlytalan finomsága, formáinak leheletes gyöngédsége, tettettségében is igaz, játszi népiességének ritka varázsa iránt nem voltak elég fogékonyak a szerzők.”¹² Hankiss János írja egy „taktikai” levelében szerzőtársának „Szép Ernőt sem akarjuk megsérteni, de igazán groteszk az ő kulturális »összhatását« nagyobbra venni Klebelsbergnél” – ti. a kultuszminiszter gróf sem kapott nagyobb teret.¹³ Szabó Pál a debreceni írószövetkezet megszervezésének ügyében Juhász Gézának írott levelében munkatervet és névsort javasol. Hozzáteszi: „Lehetnek nevek, melyek itt kimaradtak, de ezek a nevek nem lehetnek Szép Ernők...”¹⁴ Szabó Pál nem volt antiszemita, de a tervezett programba Szép Ernő nem illett bele, hiszen ő pesti urbánus író volt, s bár szerette és szánta a falusi népet, de nem köztük élt, sorsukban közvetlenül nem osztozott. Juhász Géza *A magyar szellem vándorútja* c. irodalomtörténeti vázlatának egyikében sem (1938; második kiadás 1942) vesz tudomást róla. (Igaz, Kassák Lajosról és Füst Milánról sem!)

Kardos László viszont a *Nyugat* 1936. számában a *Szeretném átölelni a világot* c. elbeszéléskötetéről szólva úgy vélekedett: „Írói ereje töretlen. Játszi fi-

nomkodása, humorral permetezett, könnyű buja, édesded és tréfás rajongása, kedvesen tettetett vidékiessége és csibészi, kacér nagyvárosiassága ma is tökéletes vegyületben búsít, andalít és mulattat. (...) E konok költő, íme, egyszerűen letagadja életünk barbár csődjét, és átlibbenve a nagy szakadék fölött, ott folytatja, ahol elhagyta... Egyébként: művészetének sűrűn fenyegető árnyéka, a jelentéktelenség veszedelme, ebben a könyvben is rásötétlik, de elborítani nem tudja.”¹⁵ Kardos úgy emlékszik, hogy személyesen csak az 1940-es évek elején ismerte meg Debrecenben,¹⁶ s két vagy három látogatásáról tud. Ezt bizonyítják az általa (sajnos, dátum nélkül) közölt levélrészletek, melyekből az is kiderül, hogy egy alkalommal szállást a zsidó gimnázium igazgatója kínált neki, de ő a Bikában akart megszállni, végül Kardos László vendége lett.¹⁷ E látogatásoknak nem leltük nyomát a debreceni lapokban, holott a háború előtt minden jelentős író szereplését több híradás előzte meg, és tartalmas beszámoló követte. Nem tud látogatásairól a zsidó gimnázium évkönyveinek szerkesztője sem. Meglehet, a zsidótörvények életbe léptetése után nem verték nagydobra egy-egy jövetelét, s mint láttuk, ő maga sem kedvelte a személyes nyilvánosságot, inkább letagadta magát. Viszont az évkönyv dokumentálja, hogy Kardos Pál előadást tartott Szép Ernő költészetéről, nem jelzi azonban hol és mikor.¹⁸

Szép Ernő jellegzetes hanghordozását, modorosságait, témáit többen parodizálták. A leghíresebb paródiákat Karinthy Frigyes írta, mindig szeretettel. Debrecenben is élt egy kitűnő adottsággal rendelkező parodista, akinek *Hányféleképpen mehet egy jubász a számaron* c. remek irodalomtörténeti paródiasorozatát a szocialista időkben is meg-megszólaltatták, a szerző nevének elhallgatásával. Vagy nem tudták, vagy nem akarták tudni, hogy ki a szerző. A háborús bűnsnek nyilvánított Liszt Nándor¹⁹ (utóbb a Nemzeti Színház főtítkára) ugyanis nem közönséges verselő tehetségét szinte kizárólag zsidó és balliberális írók és személyiségek parodizálására, gúnyolására pazarolta. Gúnyképeiben, jeleneteiben forr a gyűlölet. De a Szép Ernőről szerzett két paródiája közül az első mintha kivétel lenne. Említett irodalomtörténeti paródia-sorozatában Szép Ernő is helyet kapott.²⁰

**Szép Ernő:
Én még ilyet sosem írtam**

*Megy a jubász a számaron,
Hegyen völgyön két határon:
Haldoklik az ő babája,*

*Ő babája
Ő babája,
Földig ér a jubász lába.*

*Észre vette haza térve,
Nem várta meg a lány élve,
Nem volt élte, csak a holta,
Csak a holta,
Csak a holta,
Szamár fejét megpaskolta.*

**Kérem, én még náthás vagyok
Írta: Szép Ernő, a világ legutolsó költője**

*Mikor én még meleg voltam,
Kis versikét sokat írtam.
Nem voltak még akkor jegek
Akkor jegek...
Pedig de szép, mikor csepeg.*

*Nem volt nekem tehetségem,
Tehetségem nem volt nekem...
Elmúlt egy pár emberöltő,
Emberöltő...
Azt se tudják, hogy én költő.*

*Nyugatisták, mind meghalunk,
De majd holnap feltámadunk,
Amit mondtunk, csalbatatlan,
Csalbatatlan,
Aki Nyugat, halbatatlan!*

Nem szorul bizonyításra, hogy Liszt Nándor rossz jósnak bizonyult, mert Szép Ernő költészete él, hat, regényeit olvassák, életművét kutatják, a közelmúltban újabb monográfia született róla Vida Lajos tollából. Darabjait soha annyi helyen nem játszottak, mint az utolsó húsz évben, talán e pillanatban is műsoron tartják valamelyik színművét. Debrecenben is több bemutatója volt. Elavultak viszont kupléi, kabaréjelenetei, de azokért nem kár.

MŰVEI A CSOKONAI SZÍNHÁZBAN

Debrecenben 1931-ben játszottak először Szép Ernő-darabot, az *Aranyóra* c. mesejátékot. Az előzetes híradások úgy konferálták be a színpadi művet, mint amely a budapesti színházi szezon legnagyobb sikere volt! A debreceni előadás mérsékelt érdeklődést keltett, noha kritikai fogadtatása kedvezőnek mondható. „Kedden este a korábbi kísérletezéseiről már jól ismert Szép Ernő újabb meséjét mutatta be a debreceni Csokonai Színház. Az címe: Aranyóra.

A darab a munkanélküliekkel foglalkozik, többek között egy olyan munkanélküli is szerepel, mint a főszereplő, aki jobban ragaszkodik az aranyórájához, mint a pénzéhez. Sorra járja a kerületi munkaközvetítő hivatalokat, hogy munkához jusson, mert nagy nyomorban él. De amikor az aranyóráját, melyet az apjától örökölt, ellopja egyik elvtársa, ettől a pillanattól kezdve állandóan végig az egész darabon a szívszélhűdés réme fenyegeti a szerencsétlen embert, aki még arra is képes, hogy a tolvajt a rendőrségen mentse. Tíz képből áll az a mesének nevezett alkotás, amely tulajdonképpen nem egyéb lipótvárosi ötletekkel telített fantasztikus tévedéseknél. A szerző úgy szeretné feltűntetni az eseményt, mintha az a valódi életből volna merítve, holott soha annyira irreális »életet« nem mutattak be a színpadon, mint az Aranyóra. A tíz kép összekapcsolása elég ügyesen sikerült, de a darabon ezzel sem lehetett sokat segíteni, mert az alapötlet már maga, mint fentebb is emlékeztettünk, egy fantasztikus tévedés. Végül még azt jegyezzük meg, hogy tekintettel egy Szép-premierre, még fél ház sem volt. Az előadás egyébként csaknem kifogástalan. A szereplők mindent elkövetnek a siker érdekében, s hogy ezt nem sikerült elérniük, igazán nem az ő hibájuk. László Gyula a főszerepben kitűnő volt, Pally Mancsi játékán érződött a kedvetlenség, néha pedig túlzott. Ugyanezt állapíthatjuk meg Mészáros Béláról. Thuróczy Gyula ezúttal is elsőrendű alakítást nyújtott kis szerepében. A rendezés, amely Thuróczy Gyula érdeme, semmi kívánnivalót nem hagy maga után. Nem tudjuk ugyan, a szöveg után van-e vagy ötletszerűen történt, hogy a mindenét elvesztett munkanélküli szobájában a plüss-székek mellett körülbelül kilencfényes rádiókészülék díszlik.²¹

Merőben más szemléleti alapállást tükröz a liberális lap kritikája, amelyből néhány szuverén megállapítás miatt kissé részletesebben idézünk. „Szép Ernő különleges egyéniség a magyar irodalom félmúltjában, – abban a híres nekilendülésű korszakban, amely a mai nemzedéknek már félmúlt – és a magyar irodalom jelenjében is, hiszen ennek a finom költőnek különös adottsága van: a gyermek érzékenysége, feminin túlfinomultsága keveredik benne a felnőtt szokatlanul éles látásával. Ez a finom érzékenység a legjellemzőbb rá, ahogy megremeg minden parányi érintésre, magába szív minden lenge illatot, fölszed minden tarka színt, és naiv izgalommal követi a vonalak puha ívét, és nem hiányzik ebből a korán túlérett gyermekből a férfilelek mélyebb zengésű bánata és tiszta áhítata sem. Nem lehet azt állítani, hogy Szép Ernőnek ez a neoprimitivizmusa, a bájos és szörnyű csodálkozásnak ez az örökös attitűdje mindig mesterkéletlenül

hatna, de azt sem lehet letagadni, hogy ebben a lágyan csorgadozó lírikumban nagyon sok igaz könnyecsepp van, a szeszélyesen könnyű ábrázolás mélyén elfojtott zokogás, valami a tavasz friss bágyadtságából: a lélek jelentkezik itt, ha kissé játékosan is, érző szív és meleg kedély, igaz poéta.

Szép Ernőben mindig megvolt a hajlandóság, éppen egyéniségének túlérzékenységénél fogva, hogy az akácfürtnyi jelentéktelenségekben, a furcsa, oktan apróságokban is meglássa a mindenséget, és ez a fájdalmas magányú poéta mindig hajolt az egyszerűség, szegénység, a szenvedés és a szerencsétlenség felé. Ez a kettős hajlamosság különös tisztasággal és szépséggel érvényesül új játékában, az *Aranyórában*, amely egyik dísze Szép Ernő oeuvre-jének, és nem túlzás – ebben az alfajban egyik dísze a magyar színpadi irodalomnak is. Szép Ernő Aranygyűrűje méltán sorakozik Molnár Ferenc Lilioma mellé: ha ezt a kiemelkedő molnári művet elfogadjuk külvárosi legendának, az Aranyórát nagyvárosi legendának joggal lehet nevezni.

Könnyesen szép ez a nagyvárosi legenda, szimbólummá megnövesztett aranyórájával, a múlt féltékenyen őrizett, melegítően édes boldogságával, a vérző, bűnös és mocskos jelenben. Megindítóan szép, ahogy feloldódik a költő együttérző sóhajai-ban, és könnyeiben a mai élt szerencsétlenségének, fájdalmasságának kegyetlenül éles képe, és szíven ütően mély és emberi, ahogy ezeket az élet elesettjeit a poéta szíve vérével melengeti. A Liliom szerkezeti fölépítésében talán erősebb dráma, mint az Aranyóra, bár ez is izgalmasan eleven, a Liliomnak talán lehet masszívabb a váza, de Szép Ernőnek van egy nagy erőnye Molnár Ferenc felett: Molnár föltette van a külvárosi legenda alakjainak, Szép Ernőnek azonban bennük lüktet a szíve a nagyvárosi legenda figuráiban. Végig tisztas lendülete van ennek a különös drámának, lírája mély, alakjai élesem kimetszetek – némi egyenetlensége mellett is költői alkotás.

A Csokonai Sínház előadásában sok olyan elem van, ami arra vall, hogy a rendezés jól igyekezett kifejleszteni a színpadion az író szándékait, csak éppen a bensősége nincs meg.

Pedig László Gyula alakítása helyes alaphangul szolgálhatott volna, mert ahogy ez a kitűnő ember-ábrázoló megformálja az öreg aranyművest, ahogy hagyja a szívéből kinőni ezt a csupa lélek, tiszta jószág figurát, szépen, egyszerűen törődöttségével megindítóan nemes szívhangokkal apró részletekig jellegzetesen, ez valóban elsőrendű. Pally Mancsi csak egy-egy sikerült részletig tudta megközelíteni az egyébként sokrétegűségénél fogva igen nehéz alakot; Mészáros Béla jassza kiválóan karakterisztikus, csak eleinte cinikusabb a kelleténél, annál

jobb a fogházjelentben; Csalla Lajos krupiéja ügyes és egy-egy helyen epizódalakat állít színpadra Tuboly Lujza, Kormos Ferenc, Thuróczy Gyula és Szabó Imre.”²²

Még egy vélemény. „A szerző mesének nevezi Aranyóra c. darabját. Ebben a definícióban van egy kis affektáltság, bár kétségtelen, hogy az effajta színdarabot nem lehet a poétika műfajai szerint skatulyázni. Az Aranyóra többé-kevésbé szimbolikus történetének magva valóban annyira lírai elképzelés, hogy nem lehet elvitatni tőle bizonyos meseszerűséget. Egyetlen komoly hibája az Aranyórának, hogy szerkezetileg nem elég kiegyensúlyozott. A tíz képre tagolt történet nem hat egységesen. A legtöbb kép akár önmagában is megállhatna. A véletlenek összetalálkozása talán erőszakolt, de elvégre az életben csakugyan nagy szerepe van a véletlennek, egyéként pedig a »mesével«, mint műfajjal minden kritikai skrupulusnak elejét veszi a szerző, akinek alakjai a Ma emberei, a külváros lakói, úgy, ahogyan őket egy lírikus látja.” Az előadásról szólva a kritikus sikerről beszél, bár forgószínpad híján sokat kellett várni a színváltozásokra. Az öreg aranyműves szerepében László Gyula alakítását feledhetetlennek tartja, Bogdán Juci meglepően jól alakította Pally Mancit, Thuróczy Gyula a detektív csoportvezetőt játszotta és rendezte a darabot.”²³

Legközelebb, de jó sokára, szintén egy mesejátékot mutatott be a színház. Az *Azra* 1947. március 5-én, tehát még az államosítás előtt került színre. Amint arról az egyik debreceni lap beszámolt, Budapesten nem találták a darab színpadi példányát, amelyre végül a Déri Múzeumban akadtak rá.²⁴ A mesejátékot az 1947/48-as évadban háromszornegyszer játszották, ami mai szemszögből nézve menthetetlenül bukás. Ám ha tudjuk, hogy abban az évadban 85 bemutatót tartottak csak a nagyszínházban, inkább közepes érdeklődésről beszélhetünk. Pedig a darab elismerésben részesült. „Szép Ernő *Azra* c. mesejátékát mutatta be a Csokonai Színház prózai együttese. A sajátos hangú, lírájú és rendkívüli formaművészettel felépített darab nagy tetszéssel találkozott, amelyhez hozzájárult Kormos Lajos egyéni elgondolásokban, művészi elmélyülésben gazdag rendezése.” Nemcsak a két főszereplő, Miklós Klári (Leilla) kapott dicséretet, mert igen nagy kedélygazdagsággal, természetességgel és élethűséggel játszott, és Márki Géza (Mohamed), mert a lélektani részleteket gazdagon kialakította, de többiek is kivették részüket a sikerből. (Thuróczy Gyula, Solti Berci, Szabó Samu stb.)²⁵ (A *Néplap*nak nem volt mondandója Szép Ernőnek erről a kellemes művéről, aznapi színházi rovatában az államosítást sürgette. A harmadik debreceni na-

pilapnak, a *Tiszántúli Népszavának* esedékes számait nem találtuk meg.)

Húsz évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a debreceni közönség ismét Szép Ernő-darabot láthasson, holott időközben újra kibontakozott és szárba szökent az író országos kultusza. A beharangozó ez alkalommal a szuperlatívuszokban fogalmazott kritikai visszhangból kivonatolt montázs, mely azt sugallja, hogy a *Lila ákác* „az író legművészebb, leghibátlanabb műve.”²⁶ A helyi lap kritikájának első mondata viszont így hangzik: „Rossz dráma a *Lila ákác*” A kategorikus kijelentést indoklás követi. Eszerint a történet tartalma sterilizált, érzelmes, helyenként érzélgős, derűs, itt-ott humoros, de csupán a hangulat és a stílus élteti. A figurák súlytalanok, légüres térben mozognak. A társadalmi és történelmi környezetből, vagyis abból, ami megakadályozza a fiatalokat abban, hogy igaz szerelemmel szeressék egymást, a dráma nem képes semmit megmutatni. Az alapszöveg, a regény mélyebbre nyúl: Tóth Mancsi édesanyja sokgyerekes takarítónő, Csacsinszky hivatalnoki családból származik stb. De Csacsinszkyt – véli a kritikus – még ez a háttér sem kényesírihet arra, hogy bódultan járjon a világban, álomlányként viselkedjen. „Ezért nem kavarr fel bennünket a tisztaságvágya, mert az tehetetlen. S ezért nem rendíti meg a felismerése: előtte volt a szerelem, csak nem vette észre – mert ugyanolyan mesterkélten intenzitással éli át ezt a ráeszmélést, mint amilyen művien felfokozott minden érzelmi megnyilvánulása. S a másik oka annak, hogy a *Lila ákác* nem jó dráma: nincs benne konfliktushelyzet, drámai fordulópont. Csacsinszkynek nincs színpadi tere és ideje sem arra, hogy megrázó kódtatásként élje át a szerelem elvesztésének fájdalmát. S ez érvényes Tóth Mancsi figurájára is: mert a történet, a cselekmény, a színpadi szituáció nem győznek meg bennünket arról, hogy az egyedül lehetséges utat választja, amikor megkapva a vágyott szerelmet, eldobja azt, és Oroszországba utazik, mulatók táncosnőjének.” Rencz Antal rendező enyhe iróniával színezte a színpadi játékot, de a történet menetében az irónia fokozatosan elhal. Paradox módon, ami nem ritka – hangoztatja a bíráló –, a színpadi megvalósulás felülmúlja az írói teljesítményt. Ez elsősorban a jó színészválasztás és az igényes színészi munka eredménye. Mária Melinda Tóth Mancsi-alkatítása friss, kedves, bájos, természetes, temperamentumos, mesterkéletlen. Cseke Péter (Csacsinszky) humora, iróniája belülről árad, játékmódora mentes minden manírtól. De Reviczky Gábor (Lali), Soós Edit (Hédi), Véselyi Margit (virágárusnő), Novák István (Zsüzsü) is dicsérő szavakat kapott.²⁷

A következő Szép Ernő-bemutató az 1981/82-es szezon egyik kiemelkedő eseménye volt. Ekkor Pinczés István rendezésében az író *Május* c. egyfelvonásos játékát vitték színre Füst Milán *A zongora* c. egyfelvonásos komédiájával egy műsorban. A rendező a *Májust* bájos groteszknak titulálta, amin azt érte, hogy „realista alapozottságú, belülről hitelesített játékból kell kiindulnunk. S ezt a realitást kell az irreális, az abszurd felé billentenünk, megemelnünk, elrajzolni, kinagyítanunk. E stílus, játékmódor elsajátításához, »működőképessé« tételéhez persze sok-sok idő, próba kell.”²⁸ A kritikus láthatólag gyönyörködött az előadásban, a darabban, a rendezésben és a színészi játékban egyaránt. „...a Májusban az élet a tét (...) A lélek, a test komoly sérülése, az igaz értékek erőszakos devalvációjára motiválja a cselekedeteket, s nem az öncélú filozofálgatás. Oka van az öreg magányos férfinak a halált keresni, s oka a leánynak, hogy legkézenfekvőbb kiutat keressen kis életéből. A komikus – tragikomikus – itt csak annyi, hogy sem a víz, sem a méreg, sem a kötél, sem a golyó nem segítette eddig az öngyilkosjelöltnek, hogy oly hihetetlenül ostoba végét ér minden kísérlete, amelyen már csak röhögni lehet. (...) Pinczés István olyan partnerekre talált Vándor Évában (a lány) és Korcsmáros Jenőben (az öngyilkos jelölt), akik a jelek szerint tökéletesen értették a rendezőt és a darabot: kettős játékuk nagyszerű teljesítmény, s színházi élmény.” Véleményét annak ellenére vállalja, hogy nem minden szereplő értette a darab stílusát, és a *Május* kezdő képeiben a kettősnél lassúbb volt a ritmus.²⁹ A kritikus olyannyira azonosult az előadással, hogy a két főszereplőről a *Vastaps* rovatban külön elemzést írt, melyet azzal fejezett be, hogy „Korcsmáros Jenő nagy szakmai rutinnal játssza el szerepét, tőle ennél kevesebbet el sem fogadhatnánk. Vándor Éva alakítása azonban örömteli meglepetés: sohasem sziporkázott még ennyire, de talán nem is érezte még egy szerepben sem ilyen jól magát.”³⁰

1997. január 24-én Czeizel Gábor újra színpadra vitte a *Lila ákácot*, hangoztatván, hogy a darab nem szabványos dráma, hanem – B. Nagy László szavával – egy érzés, egy hangulat kibontása, „melynek színpadra viteléhez a színészeknek és minden közreműködőnek költővé kell válnia”.³¹ Czeizel és Töröki Attila dramaturg szerkesztésében az alkalomra rendkívül igényes szubjektív hangvételi kritika felütése maradéktalan élménybeszámolót ígér. „Örömhírral szolgálhatunk mindjárt az elején: a Csokonai Színház legújabb produkciójának vannak olyan pillanatai, amiért érdemes, mi több: kell színházat csinálni. Vagyis elemi érzelmeinket megérintő, ösztöneinket megkapó jelenetei.” S bár a rendező kon-

zervatív felfogásban találja a darabot, „Mégsem a dialógusok pusztá reprodukálására, hanem egy korszak, egy hangulat rekonstruálására törekszik.”, ráérezve a regény világképeinek mélységére és a szerző filozófiájára. Az általában leminősített darabot ellenállhatatlanul jelenvalónak érzi a recenzens, mert a szerelem csodákra képes. A rendező hangsúlyokat tolt el, a ligetből a kaszinóba helyezte az események centrumát, az orfeum a város életterének metaforája, ahol az élet zajlik. Szöveg és ének között is egyensúlyt tart a rendező, csak a hatalmasra tervezett teret nem tölti ki megfelelő számú statisztá. A díszletek nem elég találóak, és a színészi játék sem minden esetben kielégítő. Várnai Szilárd „nem elég jó tartással, a kelleténél infantilibb” formálta Csacsinszky Palit. Alakítása egyhangú, nem érzékelteti kellőképpen a reményekből csalódásokba futó lélek hullámzásait. „Hogy mégis meggyőz bennünket ez az előadás, azt nem utolsósorban egy színököndéknek, Botos Évának köszönhetjük, aki magához tudta hajlítani ezt a nem könnyű, érzélgősségre csábító, romantikus szegénylány-szerepet. Könnyei valódiak, humora eredeti, Tóth Mancija természetes, helyenként megrázó.” Dicséri Orosz Annát (Bizonyosné), Törköly Leventét (Zsüzsü), Jantyk Csabát (Bizonyos úr), Laczó Zsuzsát (virágárusnő), s főleg Simor Ottót (Angelus úr), néhány szereplővel viszont elégedetlen.³²

A *Patika* című Szép Ernő-darab is életre kelt a Csokonai Színházban, nem kis mértékben Parászka Miklós szatmárnémeti rendező jóvoltából, akinek szívügye volt az író munkássága, világlátása, dramaturgiája, színházi vakmerősége okán. A rendező a harmadik felvonást keretjátékká alakította, mert úgy vélte, hogy a darab formanyelvét ezzel közelebb viszi a mai emberhez. Parászka gyönyörű partitúrának nevezte a darabot, amelynek kulcsmotívuma a boldogságkeresés. „Ugyanakkor ironikus, groteszk szemlélete sajátos kettőséget kölcsönöz a műnek, amely igaz színházi csemegévé avatja.”³³ A kritika hangsúlyozta, hogy a két felvonás között nagy a különbség: az elsőben a helyi notabilitások kártyázása közben megtudjuk, hogy életük kisszerű, perspektíva nélküli. A második felvonásban egy fiatalember hevesen udvarol egy hervadó asszonynak, arról faggatva, boldog-e nagyságos asszony. Mindez iróniával, keserédes humorral fűszerezve. „A közös munka nagy alázatot kíván. Parászka színpadán megvalósul az ihletett felelős együttműködés. (...) öröm nézni, [hogy a színészek] milyen vibráló kedvvel alakítanak. Mindenki remekül játszik, (Simor Ottó, Csikos Sándor, Szente Vajk, Sallai Nóra, Vranycz Artúr, Majzik Edit) A jók közül is kiemelkedik a pazarul bolondozó Oláh Zsuzsa.”³⁴

Nem mondhatjuk, hogy Szép Ernő a Csokonai Színház házi szerzője lett volna (mint Herczeg Ferenc vagy Zilahy Lajos), de ha meggondoljuk, hogy pl. Kodolányi János vagy Tamási Áron hányszor jutott színpadhoz Debrecenben, úgy nincs miért füstölgünk.

JEGYZETEK

- ¹ SIMON László: *A férfias Szép Ernő. Tüdőés a költő születésének századik évfordulóján.* 1984/6; 56–61; ill. KISS Tamás: *Küpanasz*, 1993/3. 78–80.
- ² *Szép Ernő élet- és pályarajza.* Debr. 2007. 30–31.
- ³ *A Csokonai Kör-felolvasó ülése.* „Debrecen, 1935. április 9. 2. Dr. BERÉNYI Ernőné VARGA Ibolya: *Debreceni Szemle.* Repertórium. Debr. 1985.
- ⁴ *Kardos László előadása Szép Ernőről.* *Tiszántúli Hírlap*, 1929. febr. 24. 5.
- ⁵ *Dr. Kardos László előadása Szép Ernőről.* *Tiszántúli Hírlap*, 1929. febr. 26. 6.
- ⁶ *Dr. Kardos László előadása Szép Ernőről.* DFÚ, 1929. febr. 26. 8.
- ⁷ *Dr. Kardos László előadása Szép Ernőről.* Debr. 1929. febr. 26. 11.
- ⁸ *Bevezetés az új magyar irodalomba.* Bp.-Db. 1928. 15. és 45.
- ⁹ *Szép Ernő Debrecenben és a Hortobágyon.* „Debr. 1928. aug. 3. 6.
- ¹⁰ *Panorama de la littérature hongroise contemporaine.* – Paris; KRA, 1930.
- ¹¹ *Az új magyar irodalom története francia nyelven.* Db. 1930. 14.
- ¹² LÉVAY Botond szerk.: *Jubász Géza levelezéséről,* Bp. 1987. 69.
- ¹³ i. m. 120.
- ¹⁴ *Nyugat*, 1936. I. 378–379.
- ¹⁵ *Harmincbárom arc.* Bp. 1983. 214–219.
- ¹⁶ *Szép Ernő húsz levele.* *Irodalomtörténet*, 1980/1. 178–187.
- ¹⁷ A Debreceni Zsidó Reálgimnázium Évkönyve az 1941/42-es tanévről. Db. 1942. 11.
- ¹⁸ Tetétlen, 1902 – 1946. - † Ausztria (?)
- ¹⁹ LISZTIUS: *Tudjátok-e, mi a jogrend?* Dbr. 1924. 8–9.; ill. 79.
- ²⁰ *Aranyóra. Szép Ernő három felvonásos meséjének bemutatója a Csokonai Színházban.* DÚ, 1931. máj. 6. 13.
- ²¹ (b): BÉBER László: *Aranyóra.* DFÚ, 1931. május 6. 7.
- ²² (b. p.) = BENYOVSZKY Pál: *Aranyóra.* Debrecen, 1931. május 7. 9.
- ²³ *Budapestben betekig keresték, és végül Debrecenben bukkantak rá az „Azra” színpadi példányára.* Debrecen, 1947. márc. 7. 2.
- ²⁴ Debrecen, 1947. márc. 9. 2.
- ²⁵ *Szép Ernő: Lila ákác – Ma este bemutató a Csokonai Színházban.* *Hajdú-bíbari Napló*, 1977. jan. 28. 8. (A továbbiakban Napló)
- ²⁶ Cs. NAGY Ibolya: *Szép Ernő – Lila ákác;* HB. Napló, 1977. febr. 6. 5.
- ²⁷ Cs. NAGY Ibolya: *Szép Ernő: Május. Ma este bemutató a Hungária Kamaraszínházban.* Napló, 1981. nov. 20. 4
- ²⁸ Cs. NAGY Ibolya: *A mánia természetrajza.* Napló, 1981. nov. 29. 7.
- ²⁹ Cs. NAGY Ibolya: *Vastaps.* (Vándor Éva és Korcsmáros Jenő). Napló, 1981. dec. 6. 7.
- ³⁰ (E. S.) = ERDEI Sándor: *Most minden színésznek költővé kell válnia.* Napló, 1997. jan. 24. 14.
- ³¹ POZDERKA Judit: *A szonettekkel nem lehetnek angyalok. – Szép Ernő Lila ákác a Kölcsey Ferenc Művelődési Központ kamaraszínházában.* Napló, 1997. jan. 30. 13.
- ³² R. SIMOR Katalin: *Boldogságkeresés a bomlásban.* Napló, 2005. febr. 19. 7.
- ³³ ERDEI Sándor: *Boldogság Laposlányban.* Napló, 2005. febr. 26. 6.

A Brüll Bormanufaktúra ajánlata az év végi ünnepekre

Tokaji Kóser Furmint 5769 (2008) édes

Tokaji Kóser Furmint 5772 (2011) száraz

Tokaji Kóser Furmint 5775 (2014) édes

A pincészet budapesti lerakata további 9 fajta száraz, édes és aszúborot tart raktáron, különböző évjáratokból, valamint egyedülálló különlegességeket, mint pl. a Triászt.

A Brüll Bormanufaktúra borai több mint százéves saját furmint tőkékről származó válogatott fürtökből készülnek, hagyományos borászati eljárással.

A kóser borokhoz a heksert Radnóti Zoltán rabbi adja.

Minden palack külön számot visel, és a címkére pedig a megrendelő neve, s kívánságra, külön szöveg nyomtatása is kérhető.

Közvetlenül a borásztól kaphatnak információt a megrendelhető borokról és a szállítás feltételeiről.

brull@brullnote.com

vagy a +36 20 5192323 telefonszámon